

LGGRT Centro tyrimo išvadas patvirtino Rusijos Federacijos valstybinis archyvas

Daiva Vilkelytė, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro vyr. specialistė

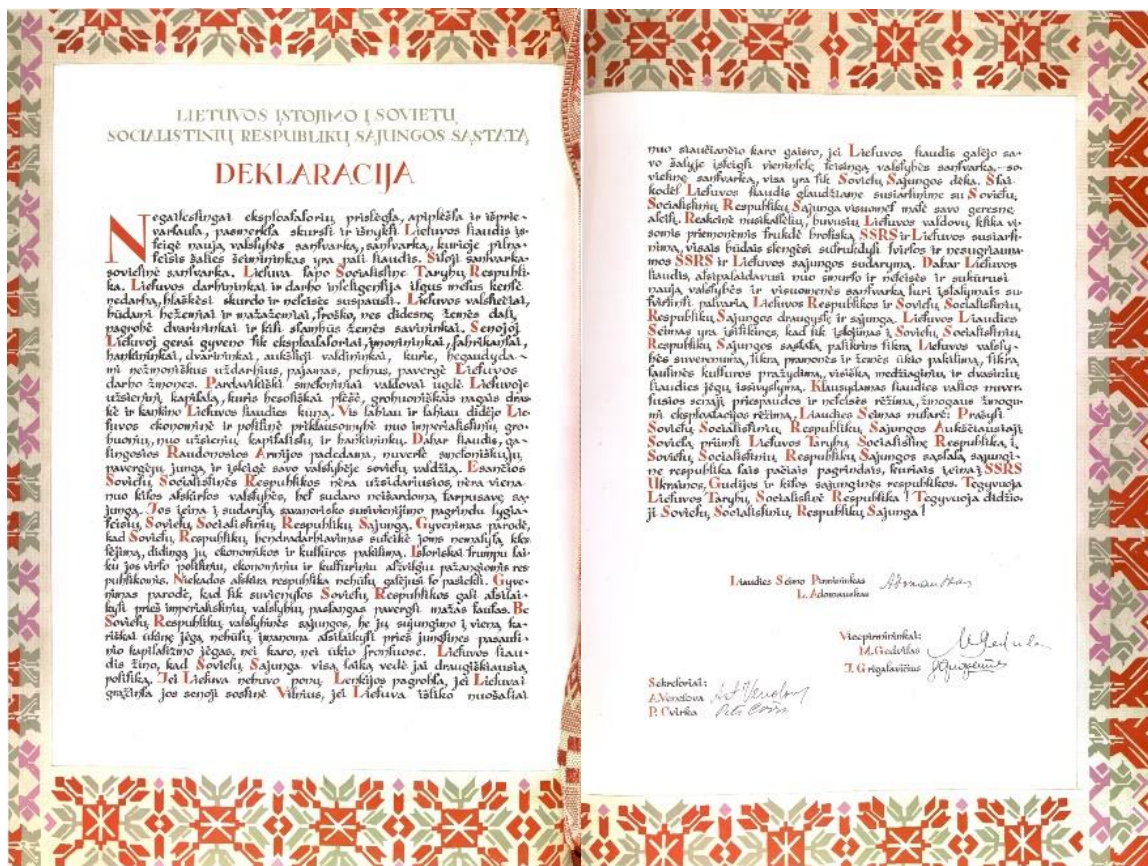
Po daugiau kaip du mėnesius užtrukusių derybų su Rusijos Federacijos valstybinio archyvu Maskvoje Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras (toliau – LGGRT Centras) gavo patvirtinimą, kad Lietuvoje yra ne 1940 m. Liaudies Seimo priimtų keturių valstybės santvarką pakeitusių Deklaracijų originalai, o tik jų versijos. Dokumentų originalai yra saugomi Maskvoje.

Archyve taip pat saugomos ir po sovietų okupacijos suformuotų marionetinių Latvijos bei Estijos parlamentų priimtose Deklaracijose, prašančios priimti Baltijos valstybes į SSSR.

LGGRT Centro prašymu Rusijos Federacijos valstybės archyvas, patvirtindamas, jog Centro specialistų surastas dokumentų saugyklos numeris yra teisingas, pateikė skaitmeninę vienos iš keturių Liaudies Seimo Deklaracijų kopiją.

Iš Maskvos gautas dokumentas yra liepos 21 d. Lietuvos Liaudies Seimo priimtose Deklaracijos dėl įsijungimo į SSSR kopija su rašytojo Petro Cvirkos, tuometinio Liaudies Seimo antrojo sekretoriaus, parašu. Apie ją LGGRT Centras [jau rašė](#).

Be P. Cvirkos, šią ir kitas tris marionetinio Liaudies Seimo Deklaracijas, melagingai įteisinančias Sovietų okupaciją ir Lietuvos aneksiją, 1940 m. pasirašė ir poetas Antanas Venclova, tuometinis Liaudies Seimo pirmasis sekretorius (bei Liaudies Vyriausybės Švietimo ministras), Liudas Adomuskas, ėjęs Liaudies Seimo pirmininko (ir Valstybės sekretoriaus) pareigas, Mečislovas Gedvilas, Liaudies Seimo pirmasis vicepirmininkas (bei Vidaus reikalų ministras) ir Juozas Grigalavičius, antrasis Liaudies Seimo vicepirmininkas.

Lietuvos Liaudies Seimo Deklaracija, *Rusijos Federacijos valstybinis archyvas*, ГА РФ 7523-11-204a.

Po prievartinio Raudonosios armijos įvedimo ir šalies okupacijos 1940 birželio 15 d. Sovietų valdžios statybiniai surengė suklastotus rinkimus į Liaudies Seimą, kuriuose rinkėjai privalėjo balsuoti už vienintelį iškeltą kandidatą, o visos politinės partijos ir visuomeninės draugijos, išskyrus komunistų partiją, buvo uždraustos. Dar iki rinkimų pradžios Lietuvoje buvo pradėti masiniai areštai.

Tokiuose rinkimuose į Liaudies Seimą Alytaus mandatinėje apylinkėje buvo išrinktas P. Cvirka, kuris nuo Raudonosios Armijos įvedimo dienos iki rinkimų kampanijos pabaigos rašė ir okupacinio režimo kontroliuojamoje spaudoje skelbė propagandinius straipsnius šlovinančius naująją sovietų valdžią, SSSR ir jos partinį vadovą Josifą Staliną.

Kaip pažymėta Liaudies Seimo stenogramose, kurias atskira knygele 1940 m. išleido Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba, pirmoji Liaudies Seimo nepaprastoji sesija įvyko 1940 m. liepos 21 d., Valstybės teatre Kaune.

Pirmajame sesijos posėdyje buvo išrinktas penkių narių Liaudies Seimo prezidiumas. Jo nariais tapo Seimo pirmininkas L. Adomuskas, du jo pavaduotojai, patyrę pagrindinės

komunistų partijos nariai ir du sekretoriai, sovietų simpatikai rašytojai. Jame buvo priimtas ir epochinės reikšmės dokumentas – „Deklaracija apie valstybės santvarką“, kuriuo prievartos režimas, Lietuvoje įtvirtindamas sovietų diktatūra, iš esmės pakeitė šalies santvarką.

Deklaracijoje melagingai teigiama, kad marionetinis Liaudies Seimas vadovaujasi šalies piliečių valia: „Liaudies Seimas, išreiškdamas Lietuvos laisvos darbo liaudies valią, skelbia, kad Lietuvoje įvedama Tarybų santvarka“¹.

Antrajame tos dienos posėdyje priimta ir „Lietuvos įstojimo į Sovietų Sąjungos sąstatą Deklaracija“. Joje be kita ko skelbiama: „Klausydamas valios liaudies, nuvertusios senąjį priespaudos ir neteisės režimą, žmogaus eksploatacijos režimą, Liaudies Seimas nutarė: Prašyti Sovietų Socialistinių Respublikų Aukščiausiąjį Sovietą priimti Lietuvos Socialistinę Tarybų Respubliką į Sovietų Sąjungos sąstatą sąjungine respublika tais pačiais pagrindais, kuriais įeina į SSSR Ukrainos, Gudijos ir kitos sąjunginės respublikos“². Abi deklaracijas lydėjo audringi plojimai ir šūkių iš salės „Da zdravstvujet velikij Sovetskij Sojuz. Da zdravstvujet russkaja semja narodov. Da zdravstvujet Socialističeskaja Sovietskaja respublika“ (liet. „Tegyvuoja didžioji Sovietų Sąjunga. Tegyvuoja rusų tautų šeima. Tegyvuoja Socialistinė Sovietų respublika“).

Liaudies Seimo vicepirmininko M. Gedvilo siūlymu priėmė antrąją, „Įstojimo į Sovietų Sąjungos Sąstatą Deklaraciją“, Liaudies Seimo deputatai atsistoję plojimais pagerbė savo svečius „Sovietų vyriausybės atstovą draugą Dekanozovą ir Sovietų atstovą Pozdniakovą“. Pastarasis atsilygino šūkiu „Lai gyvuoja Lietuvos Socialistinė Respublika“ ir nuščiuvus plojimams, paragino: „Pirmyn į naujas pergales!“³

Antrajame Liaudies Seimo posėdyje, kuris įvyko liepos 22 d., buvo priimta „Deklaracija, paskelbianti žemę visos tautos nuosavybe, t.y. valstybės nuosavybe“.

Liepos 23 d. Liaudies Seimas priėmė ketvirtąjį dokumentą – „Bankų ir stambiosios pramonės nacionalizacijos deklaraciją“. Posėdyje buvo patvirtinta ir dvidešimties narių delegacija, įgaliota vykti į Maskvą, į „SSSR Aukščiausiąjį sovietą“, įteikti Liaudies Seimo atstovų prašymą priimti Lietuvą į SSSR sudėtį.

Vilniaus savivaldybės Istorinės atminties komisijos prašymu tirdami P. Cvirkos politinę biografiją, LGGRT Centro vyr. tyrėja Daiva Vilkelytė atskleidė, jog Lietuvos Centriniam Valstybės archyve saugomi šių deklaracijų tekstai nėra originalai, o tik

---

¹ Liaudies Seimo stenogramos, Lietuvos TSR Aukščiausios Tarybos leidinys, *Liaudies Seimo stenogramos*, Kaunas, Spindulys, 1940, p. 39.

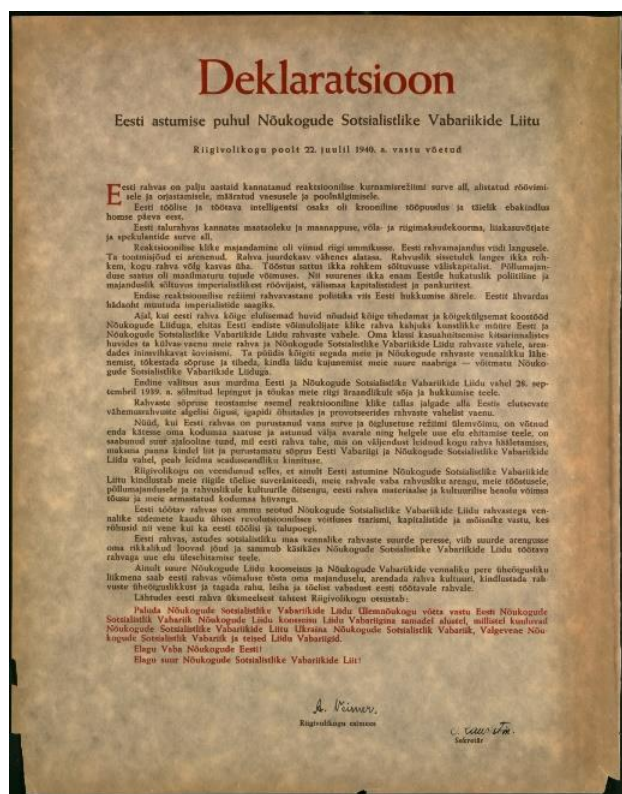
² Ten pat, p. 58.

³ Ten pat, p. 58.

deklaracijų tekstų versijos su Liaudies Seimo pirmininko L. Adomausko ir sekretoriaus A. Venclovos parašais, kurių autentiškumas nebuvo tirtas.

Deklaracijų originalus, kaip buvo galima spręsti iš filmuotos dokumentinės medžiagos, į Maskvą išvežė Įgaliotoji delegacija, kuri jas įteikė SSSR Aukščiausios Tarybos VII sesijoje rugpjūčio 3 d. Paskutinį kartą Lietuvoje šių deklaracijų nuotraukos buvo viešinamos knygoje „Lietuvos liaudies seimas“, kurią Minties leidykla išspausdino 1985 m.⁴ LGGRT Centro tyrimas iškėlė hipotezę, kad Deklaracijos galėtų būti saugomos buvusiame SSSR Centriname valstybiniame Spalio revoliucijos archyve Maskvoje, kaip nurodyta 1965 m. leidykloje Mintis išleistoje knygoje „Tarybų valdžios atkūrimas Lietuvoje 1940–1941 metais“⁵.

Kadangi šio archyve saugomos dokumentus perėmė Rusijos Federacijos valstybinis archyvas, LGGRT Centras, ištyręs internete viešinamus šio archyvo aprašus, kreipėsi į jo darbuotojus. Gautoji deklaracijos kopija patvirtina, kad su dokumentu galima susipažinti maskviškio archyvo skaitykloje, ji yra pažymėta numeriu Г А Р Ф 7523-11-204a.

Latvijos Seimo Deklaracija, Rusijos Federacijos valstybinis archyvas, Г А Р Ф 7523-11-203 a; Estijos Seimo Deklaracija, Rusijos Federacijos valstybinis archyvas Г А Р Ф 7523-11-205 a

⁴ Lietuvos Liaudies Seimas. Stenogramos ir medžiaga. Vilnius, Mintis, 1985, il. p. 96–97.

⁵ Tarybų valdžios atkūrimas Lietuvoje 1940–1941 metais. Dokumentų rinkinys, Vilnius, Mintis, Vilnius, 1956, p. 117.